

สัมฤทธิ์ผลการบริหารโครงการ SML ในจังหวัดสตูล

Achievement of SML project management in Satun Province

คาโตะศรีสุธิพันธ์ ศรีริگانนท์¹

10.14456/jrgbsrangsit.2018.40

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้มี 3 ประการคือ (1) เพื่อศึกษา สภาพปัญหาและอุปสรรค ของการบริหารโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) ในพื้นที่อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล (2) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ของโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) ในพื้นที่อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล (3) เพื่อเสนอแนะแนวทางในการปฏิรูประบบการบริหารโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชนในพื้นที่อำเภอควนกาหลงจังหวัดสตูล

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ได้มาจากเอกสาร การสัมภาษณ์กลุ่ม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และจากโสตทัศนวัสดุต่างๆ ข้อมูลเชิงคุณภาพที่เก็บได้นำไปวิเคราะห์โดยอาศัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา การบรรยายพรรณนา และการเล่าเรื่องผลวิเคราะห์ได้เปิดเผยให้ทราบความจริง กล่าวโดยรวมได้ว่า 1) สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา ของโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) ในพื้นที่อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล นั้น ปัญหาความขัดแย้งของประชาชนในพื้นที่ ทำให้เกิดปัญหาและข้อร้องเรียนต่างๆ ตามมา ซึ่งส่งผลกระทบให้การดำเนินงานโครงการเกิดความล่าช้า การดำเนินงานโครงการในบางพื้นที่ ปัญหาส่วนใหญ่ซึ่งเกิดจากการจัดการประชุมประชาคมที่ไม่ถูกต้องซึ่งสาเหตุของปัญหาสำคัญคือการขาดความรู้ความเข้าใจของประชาชน 2) ผลสัมฤทธิ์ของโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) ในพื้นที่อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล ประชาชนมีความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของโครงการ สามารถดำเนินการโครงการ ได้ตามงบประมาณที่ได้รับจัดสรร ประชาชนได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งปลูกสร้าง สิ่งอำนวยความสะดวก และระบบสาธารณูปโภค รวมถึงโครงการ SMLสามารถส่งเสริมอาชีพ เพื่อเพิ่มรายได้แก่ประชาชน ทำให้ปัญหาความยากจนลดลง และ 3) แนวทางการปฏิรูประบบการบริหารโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชนในพื้นที่อำเภอควนกาหลงจังหวัดสตูลนั้น ควรให้สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติประชาสัมพันธ์อบรมให้ความรู้และทำความเข้าใจแก่คณะกรรมการ โครงการหมู่บ้านและชุมชน คณะกรรมการ SML) ประชาชนในพื้นที่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่างทั่วถึงเพื่อให้การดำเนินการ โครงการเกิดประสิทธิภาพสูงสุด โครงการต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของหมู่บ้านและชุมชน มีความยั่งยืน มีผลที่สามารถวัดได้ และผลลัพธ์ควรมีความต่อเนื่องไม่สิ้นสุดในครั้งเดียว ต้องให้ประชาชนมีอิสระและมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การระดมความคิด การสังเคราะห์ความต้องการ ตามปัญหาของหมู่บ้าน/ชุมชน และการบริหารจัดการงบประมาณให้เป็นไปตามความต้องการของคนส่วนใหญ่

คำสำคัญ: สัมฤทธิ์ผล, การบริหารโครงการ

¹ นักศึกษาปริญญาเอก สาขารัฐประศาสนศาสตร์คุณวุฒิบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพมหานคร

Abstract

The Objectives of this research consist of (1) to study the problems of the project of the Potential Development of Community and Village (SML) in Khuan Kalong District, Satun Province (2) to study the accomplishment of the project (3) to recommend of how to improve/reform of this project.

This research is a qualitative research. It collected a data from documents, groups' discussion, and interviews and audiovisual to analyze by using the analyzing process, descriptive and proof the result. 1) The problems of this project in Khuan Kalong District, Satun Province comes from a conflict in the community, this affect the delaying of the driving of the project. In fact, most of the problems are miss understanding of people in community and lack of understanding of how to drive the project to a peaceful and successful. 2) The accomplishment of the project is people in community understand the objective of this project; the relevant authority can drive the project, in which people benefits of the infrastructure in this project as well as to promote their employment and increase of their wages as to reduce the poverty. 3) The recommendation of how to improve the project management of this project is to suggest the village fund and community to training and give the understanding to village and community commission project, people and relevant authority in the community in order to drive the effective project. Public participation must be implemented in all level, so the project can be measurable, sustainable and continue developing. However, freedom of express of their opinion should be given because they understand the situation of their community.

Keywords: Achievement, Project Management

1. บทนำ

ในอดีตที่ผ่านมา รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจรากหญ้าเพื่อมุ่งแก้ปัญหาความยากจนให้แก่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศภายใต้แนวคิดการลดค่าใช้จ่าย สร้างรายได้ และสร้างโอกาสให้แก่ประชาชน วัตถุประสงค์สำคัญของนโยบายคือการกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากให้เกิดการสร้างงานและสร้างรายได้ในระดับชุมชนตลอดจนส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนมีความเข้มแข็ง มีศักยภาพมากขึ้น สามารถพึ่งตนเองได้และมีส่วนร่วมการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน นโยบายเศรษฐกิจรากหญ้าที่รัฐบาลได้ดำเนินการประกอบด้วย 4 โครงการ คือ 1) โครงการพักชำระหนี้ให้แก่เกษตรกรรายย่อย 2) โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง 3) โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และ 4) โครงการธนาคารประชาชน

ภายหลัง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้มีการติดตามประเมินผลนโยบายเศรษฐกิจรากหญ้า พบว่า นโยบายเศรษฐกิจรากหญ้ามีส่วนช่วยกระตุ้นการขยายตัวของเศรษฐกิจ เพิ่มขึ้นรวมกันร้อยละ 0.86 ซึ่งโครงการเศรษฐกิจรากหญ้ามีส่วนช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ก่อให้เกิดการลงทุนสร้างรายได้ มีการจ้างงานมากขึ้น โครงการเศรษฐกิจรากหญ้ายังมีส่วนช่วยลดรายจ่ายของประชาชนนอกจากนี้ยังสร้างความเข้มแข็งชุมชนให้มากขึ้น จากการศึกษาที่คนมีส่วนร่วมในชุมชนมากขึ้น มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้มากขึ้น และมีการเอื้อประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชนมากขึ้น อย่างไรก็ตามการดำเนินการโครงการยังมีข้อจำกัดในการบริหารโครงการ ได้แก่ การบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านยังคงไม่มีความยืดหยุ่น และโครงการธนาคารประชาชนมีปัญหาหนี้ค้างชำระที่เริ่มสูงขึ้น

ถัดมา รัฐบาลได้ประกาศนโยบายใหม่เพื่อสานต่อนโยบายเศรษฐกิจรากหญ้าที่ได้ดำเนินการไปแล้ว คือ นโยบายพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน/ชุมชน (SML) โดยมีที่มาจากกรณีที่นายกรัฐมนตรีเดินสายตรวจเยี่ยมจังหวัดต่างๆ ในภาคอีสาน พบว่าในหลายพื้นที่หลายหมู่บ้านยังขาดแคลนงบประมาณในการใช้จ่าย เพราะทั้งงบประมาณจากส่วนกลางส่วนภูมิภาค และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นลงไปไม่ถึง จึงคิดที่จะจัดสรรงบประมาณลงไปให้ถึงประชาชนโดยตรง โดยแบ่งหมู่บ้าน/ชุมชนเป็น 3 ขนาด ได้แก่ หมู่บ้าน/ชุมชนขนาดเล็ก (S) มีประชากรที่อาศัยอยู่ไม่เกิน 500 คน หมู่บ้าน/ชุมชนขนาดกลาง (M) มีประชากรที่อาศัยอยู่ตั้งแต่ 501 แต่ไม่เกิน 1,000 คน และหมู่บ้าน/ชุมชนขนาดใหญ่ (L) มีประชากรตั้งแต่ 1,001 คนขึ้นไป ซึ่งแต่ละหมู่บ้าน/ชุมชนจะได้รับงบประมาณตามขนาดเพื่อใช้ในการบริหารโครงการของหมู่บ้าน/ชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาและสนองความต้องการของประชาชน โครงการนี้ถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ทำให้เห็นทิศทางและความต้องการที่แท้จริงของประชาชน รวมทั้งเป็นรูปแบบในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลในภาคประชาชนในการมีส่วนร่วมในกระบวนการเพื่อการดำรงชีพและการมีอาชีพ นอกจากนี้ยังมุ่งสร้างความเข้มแข็งให้แก่คณะทำงานหมู่บ้าน เพื่อให้คนในชุมชนได้พัฒนาความสามารถในการระดมความคิด สังเคราะห์ ความต้อง วิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ และตัดสินใจดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

การดำเนินโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน (SML) จะบรรลุผลได้ ปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งคือ การมีส่วนร่วม ไพรต์น์ เตชะรินทร์ (2527, น. 6-7) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่า เป็นกระบวนการที่รัฐทำการส่งเสริมชักนำสนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนทั้งในส่วนบุคคล กลุ่มคน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานในเรื่องที่กำหนดไว้

ที่ว่าการอำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล เป็นหน่วยงานที่ต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ให้มีศักยภาพ โดยการนำโครงการเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อยกระดับชุมชน ตามนโยบายของรัฐบาลมาดำเนินงานเพื่อพัฒนาสร้างเศรษฐกิจระดับชุมชนให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืน ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยรัฐบาลมุ่งจัดสรรงบประมาณโดยตรงไปยังชุมชนทั่วประเทศ ให้ทุกชุมชนมีโอกาสในการได้รับความช่วยเหลือจากงบประมาณของภาครัฐอย่างรวดเร็ว กำหนดเป้าหมายการใช้เงินไว้ 4 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาอาชีพสำหรับผู้ด้อยโอกาส การพัฒนาการเกษตร การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ การอนุรักษ์พลังงาน โดยมุ่งให้ทุกภาคส่วนในชุมชนร่วมกันบริหารจัดการและพัฒนาศักยภาพของตนเองที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น เพื่อสร้างงาน สร้างรายได้ การลดต้นทุนและปัจจัยการผลิต พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติระดับชุมชนให้มีมูลค่าเพิ่ม และสร้างโอกาสในการพัฒนาหรือเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้กับชุมชน

ตามที่รัฐบาลมีนโยบาย จัดให้มีโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน (SML) ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ ต้องการให้มีการจัดสรรงบประมาณลงไปสู่หมู่บ้าน/ชุมชนโดยตรง เพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชน ได้นำไปแก้ไขปัญหาส่วนรวม เพื่อการดำรงชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพที่มั่นคงและยั่งยืน โดยประชาชนเป็นผู้บริหารจัดการเอง (คิดเอง-ทำเอง) และถือเป็นอีกขั้นหนึ่งของการพัฒนาประชาธิปไตย ประเด็นยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชน เพื่อให้สามารถจัดการความยากจนของประเทศให้หมดสิ้นไป โดยบูรณาการการบริหารจัดการงบประมาณและการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาความยากจนทั้งระบบ ตั้งแต่บุคคลที่ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาเชิงรุกเพื่อให้คนยากจนมีทางเลือกในการประกอบอาชีพ ทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรที่มั่นคงและมีรายได้เพิ่มขึ้น มีโอกาสเข้าถึงบริการด้านการศึกษา การเรียนรู้และแหล่งทุน ได้รับการแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างเป็นธรรม รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชน ให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในการแก้ไขปัญหาบริหารจัดการพัฒนาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเสริมสร้างกระบวนการตัดสินใจ ที่ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่นและในระดับประเทศ เน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตโดยจัดที่ดินทำกินพร้อมสาธารณูปโภคและแหล่งน้ำให้เกษตรกร การศึกษาเสถียรภาพด้านราคาโดยการบริหารจัดการด้านการผลิต การแปรรูปและการตลาด ตลอดจนสร้างระบบการคุ้มครองทางสังคมให้แก่แรงงานภาคเกษตรให้ทั่วถึง

โครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) เป็นหนึ่งในโครงการเร่งด่วนที่รัฐบาลจะดำเนินการ เนื่องจากเป็นโครงการที่จะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชนได้แก้ไขปัญหาของส่วนรวมด้วยการบริหารจัดการแบบร่วมกันคิดและร่วมกันดำเนินการ ซึ่งจะสามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนได้อย่างถูกต้องและสอดคล้องกับความต้องการอย่างแท้จริง ตามงบประมาณที่รัฐบาลได้จัดสรรให้หมู่บ้าน/ชุมชนโดยตรง ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและชุมชนมีความเข้มแข็งและก้าวหน้าอย่างยั่งยืนศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน (SML) ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนให้เข้มแข็งตลอดไป” การจะทำให้โครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน/ชุมชน สามารถแข่งขันกับตลาดและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนนั้น ต้องทำให้หมู่บ้าน/ชุมชนที่ได้รับการจัดสรรงบประมาณทราบถึงสถานการณ์โดยรวมของศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชนที่ทำให้หมู่บ้าน/ชุมชนมีการบริหารจัดการที่เข้มแข็ง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน และสามารถนำไปแก้ไขปัญหาส่วนรวมเพื่อการดำรงชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพที่มั่นคงและยั่งยืน โดยประชาชนเป็นผู้บริหารจัดการเอง

ผู้วิจัยจึงสนใจจะศึกษาผลสัมฤทธิ์ของโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) ในพื้นที่อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล และเพื่อทราบถึงปัญหาและอุปสรรค ในการดำเนินงานโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน (SML) จังหวัดสตูลต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

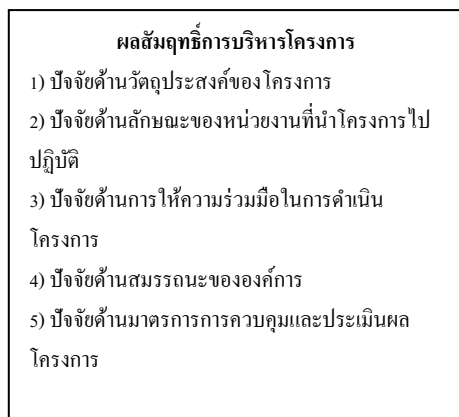
ในการวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรค ของการบริหารโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) ในพื้นที่อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล
- 2) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ของโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) ในพื้นที่อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล
- 3) เพื่อเสนอแนะแนวทางในการปฏิรูประบบการบริหารโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชนในพื้นที่อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล

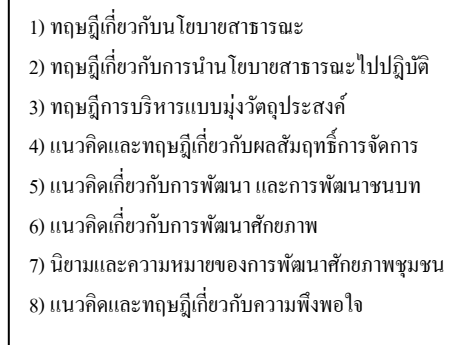
โดยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังแผนภาพ

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย

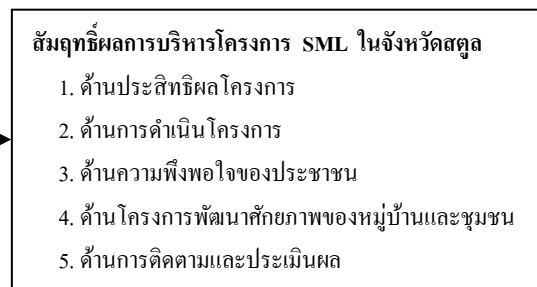
ตัวแปรต้น

แนวคิด หลักการ ทฤษฎี

ตัวแปรตาม

การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง การศึกษาเรื่อง สัมฤทธิ์ผลการบริหาร โครงการ SML ในจังหวัดสตูล มีแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาได้กำหนดประเด็นศึกษาเพื่อใช้เป็น กรอบพื้นฐานและประกอบแนวทางการศึกษาเกี่ยวกับสัมฤทธิ์ผลการบริหาร โครงการ SML ในจังหวัดสตูล รวมตลอดถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่ง ออกเป็นส่วนๆ ดังนี้

1. ทฤษฎีนโยบายสาธารณะ
2. ทฤษฎีการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ
3. ทฤษฎีการบริหารแบบมุ่งวัตถุประสงค์
4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์การจัดการ
5. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา และการพัฒนาชนบท
6. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพ
7. นิยามและความหมายของการพัฒนาศักยภาพชุมชน
8. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ
9. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง สัมฤทธิ์ผลการบริหาร โครงการ SML ในจังหวัดสตูล ในครั้งนี้เป็นงานวิจัยแบบผสมผสาน คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative Research) โดยการรวบรวมและศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง และการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และเลือกใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interviews) ในการดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก เนื่องจากรูปแบบของแบบสัมภาษณ์ดังกล่าวนี้จะเปิดโอกาสให้ผู้สัมภาษณ์สามารถเรียงลำดับการถามคำถามได้ตามความเหมาะสมกับสภาพและเหตุการณ์ ในการสัมภาษณ์เชิงลึก จึงมีความยืดหยุ่นมากกว่าแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview)

ทั้งนี้การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบกรณีศึกษา ซึ่งเน้นให้ความสำคัญกับการศึกษาเฉพาะกรณี (unique case orientation) โดยอาศัยจำนวนกรณี หรือกลุ่มตัวอย่างไม่มากนัก เพื่อจุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ การได้รับความรู้ความเข้าใจในเชิงลึกและมีรายละเอียดของข้อมูลรอบด้านอย่างเป็นองค์รวมเกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา (Patton, 1990, p. 53) เพื่อให้เกิดความชัดเจนและได้สาระสำคัญที่ผู้วิจัยจะนำมาประมวลผลและการวิจัยเอกสาร โดยผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากงานเขียน บทความ ข้อมูล หรืองานวิจัยที่อาศัยการสืบสาวเรื่องราวจากเอกสารเพื่อนำไปสู่คำตอบของวัตถุประสงค์ และการวิจัยเอกสารจะทำการวางแผนการวิจัย การสืบค้นอย่างเป็นระบบและเชื่อมโยงแนวคิดที่เกี่ยวข้องกันตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยอาศัยข้อมูลที่ได้มาสนับสนุนในส่วนที่เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก

4.1 การออกแบบการวิจัย

ผู้วิจัยอาศัยคุณลักษณะ ของการวิจัยเชิงคุณภาพตามแนวความคิดของ Patton (1990, pp. 39-41) มาประยุกต์ใช้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพและตรงกับวัตถุประสงค์ในการวิจัยมากที่สุด ดังต่อไปนี้

- 1) การวิจัยในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ

2) ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (inductive analysis) คือ การวิจัยนี้ใช้วิธีการสังเกต (observation) ร่วมด้วย โดยจะทำการสังเกตบุคลากรที่เกี่ยวข้องและจะอาศัยการให้ข้อมูลตามความจริงทั่วไปเฉพาะเรื่อง

3) ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลัก คือ การศึกษาวิจัยครั้งนี้เน้นการวิจัยเชิงคุณภาพ

4) การติดต่อโดยตรงและสร้างความใกล้ชิดคุ้นเคยกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

5) ใช้วิธีวิจัยที่มีความยืดหยุ่นสูง คือ ผู้วิจัยได้ออกแบบโครงสร้างของข้อคำถามที่จะใช้สัมภาษณ์เชิงลึกไว้ล่วงหน้า เพื่อให้ได้แนวคำตอบที่ตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

กล่าวโดยสรุป ผู้วิจัยได้นำหลักการหรือลักษณะเชิงกลยุทธ์ของการวิจัยเชิงคุณภาพบางประการมาประยุกต์ใช้ในการวิจัยเพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น เช่นการศึกษาในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ การวิเคราะห์แบบอุปนัย การใช้ความยืดหยุ่นในการวิจัยเป็นสำคัญ ส่วนกลยุทธ์เชิงคุณภาพบางประการอื่นๆ ที่ไม่ได้กล่าวถึง ผู้วิจัยจะพิจารณาใช้เป็นแนวทางเสริมให้เหมาะสมกับการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษาในครั้งนี้ และเพื่อให้เกิดความชัดเจนในประเด็นของการออกแบบการวิจัย จึงขอเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับการวิจัยครั้งนี้ในลำดับถัดไป

4.2 การกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants)

การกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการทำวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดรายชื่อผู้ที่จะให้ข้อมูลเพื่อที่จะสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ดังนี้

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งจะเรียกว่าผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key Informants) ผู้ศึกษาและผู้มีประสบการณ์ได้ร่วมกันออกแบบสัมภาษณ์ โดยเลือกบุคคลที่จะให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง เพราะผู้ศึกษามองเห็นแล้วว่า หัวหน้าหน่วยงานหรือตัวแทนหน่วยงานที่เลือกแล้วว่า มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานที่ต้องการศึกษาอย่างมาก โดยมีจำนวนทั้งสิ้น 17 คน ประกอบด้วย

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในส่วนของภาครัฐ จำนวน 7 คน ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลจาก สำนักงานจังหวัดสตูล ซึ่งรับผิดชอบด้านนโยบายและแผนของจังหวัด

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในส่วนของตัวแทนภาคเอกชนและประชาชนที่เกี่ยวข้องกับงานแห่งเทียนพรรยาในลักษณะของผู้ร่วมสนับสนุนและผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 10 คน

4.3 วิธีการรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) และข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

4.3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (primary data)

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interviews) บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการนี้ ซึ่งในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ทำการบันทึกเสียง (tape record) ซึ่งผู้วิจัยได้ขออนุญาตทำการการบันทึกเสียงระหว่างสัมภาษณ์ และทำการถอดเทปภายหลังการสัมภาษณ์ทุกครั้ง และสามารถนำมาเปิดซ้ำในระหว่างการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) โดยเป็นการสังเกตแบบไม่มีโครงสร้าง (unstructured observation) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลร่วมด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะมีได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เพียงแต่คอยเฝ้าดูพฤติกรรม และความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ด้วยกัน และสายสัมพันธ์

ระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชาว่าเป็นเช่นใด หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า คือการวิเคราะห์ความหมายทางความรู้สึก หรือวิเคราะห์นัยที่แอบแฝงอยู่ (latent) ซึ่งผู้วิจัยจะทำการจัดบันทึกเรื่องราว เหตุการณ์และรายละเอียดของสิ่งที่พบเห็นต่างๆไว้เพื่อใช้ประกอบการสรุปผลการศึกษาต่อไป

4.3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data)

1) โดยการศึกษาจากเอกสาร หนังสือ ตำรา และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการรายงานของส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ วรรณกรรม บทความ เอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) จากการสืบค้นผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่เป็นรายงานวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

4.4 เครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interviews) ในการดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก เนื่องจากรูปแบบของแบบสัมภาษณ์ดังกล่าวเปิดโอกาสให้ผู้สัมภาษณ์สามารถเรียงลำดับการถามคำถามได้ตามความเหมาะสมกับสภาพและเหตุการณ์ ในการสัมภาษณ์เชิงลึก จึงมีความยืดหยุ่นมากกว่าแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview)

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ คือ การสัมภาษณ์ โดย ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interviews) โดยการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับภาษาที่ใช้ และความตรงของเนื้อหาหรือประเด็นที่นำมาใช้กำหนดเป็นคำถามในการสัมภาษณ์ โดยพิจารณาจากกรอบแนวความคิดของการวิจัย ร่วมกับลักษณะของหน่วยงานหรือองค์กรที่จะต้องเข้าทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ตลอดจนบทบาท ภาระหน้าที่ต่างๆของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ก่อนจะนำแนวคำถามที่ได้ไปเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ได้ช่วยพิจารณา และนำกลับมาพัฒนาปรับปรุงก่อนนำไปใช้ในการดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกต่อไป

การดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้วิจัยมีขั้นตอนการดำเนินการแบ่งเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. ขั้นตอนการเตรียมความพร้อมก่อนการเข้าเก็บรวบรวมข้อมูล มีรายละเอียดดังนี้

1) ผู้วิจัยติดต่อประสานงานเพื่อขออนุญาตดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญและนัดหมายวัน เวลา ที่ จะทำการสัมภาษณ์ และบุคคลที่จะเข้าร่วมสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยจะแจ้งวัตถุประสงค์พร้อมทั้งรายละเอียดของการศึกษาให้ผู้ให้ข้อมูลทราบ (ในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลไม่สะดวกให้เข้าพบ ผู้วิจัยจะใช้การสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์แทน)

2) ส่งเค้าโครงวิจัย และประเด็นการสัมภาษณ์ ไปให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกคน ก่อนการสัมภาษณ์อย่างน้อย 1 สัปดาห์

3) จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการสัมภาษณ์เชิงลึก เช่น สมุดจดบันทึก กล้องถ่ายรูป อุปกรณ์บันทึกเสียง เป็นต้น

4) ทำการซักซ้อมความเข้าใจในหลักการ และขั้นตอนการสัมภาษณ์เชิงลึก ให้ผู้จัดบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึกเข้าใจชัดเจน ในขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

5) ขอให้ทางหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี ออกหนังสือ ขอความอนุเคราะห์ในการให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังกล่าว

6) ผู้วิจัยได้เตรียมความพร้อมเกี่ยวกับเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แนวทางการสัมภาษณ์ เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป อุปกรณ์เครื่องเขียนยานพาหนะในการเดินทาง งบประมาณในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นต้น

7) ประสานงานกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อยืนยันกำหนดการเพื่อเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลที่ชัดเจนอีกครั้ง ในส่วนของวัน เวลา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ชัดเจน และรายละเอียดที่สำคัญอื่น ๆ เพื่อมิให้เสียเวลาของทั้งสองฝ่าย การยืนยันและนัดกำหนดการที่ชัดเจนจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นที่ผู้วิจัยจะต้องดำเนินการก่อนเข้าทำการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

2. ขั้นตอนระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล มีรายละเอียดดังนี้

1) ผู้วิจัยเดินทางไปถึงสถานที่ ที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกก่อนเวลานัดหมาย เพื่อจัดเตรียมความเรียบร้อยของทีมงานและอุปกรณ์ที่ใช้ในการวิจัย

2) ผู้วิจัยแนะนำตนเอง ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ วิธีการสัมภาษณ์ให้ผู้ให้ข้อมูล ได้รับทราบพร้อมขออนุญาตผู้ให้ข้อมูล เพื่อทำการบันทึกเสียง และจดบันทึกขณะทำการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยจะขอสัมภาษณ์ตามประเด็นคำถามต่างๆ และในระหว่างการสัมภาษณ์ได้ขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลสำคัญบันทึกเทปเสียง เพื่อเก็บรายละเอียดของการสัมภาษณ์ได้ครบถ้วน โดยได้ชี้แจงว่าจะเก็บข้อมูลเป็นความลับเฉพาะงานวิจัยในครั้งนี้เท่านั้น โดยจะไม่มีภาระระบุชื่อจริงลงไปในงานการวิจัยแต่อย่างใด ทั้งนี้ เพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบทางลบอันอาจจะเกิดขึ้นได้ในภายหลัง การอธิบายดังกล่าวทำให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกคนรู้สึกสบายใจและสะดวกใจในการให้ข้อมูลเชิงลึก ซึ่งหากผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านใด ไม่ประสงค์ที่จะให้ทำการบันทึกเสียงผู้วิจัยก็ได้ปฏิบัติตามความประสงค์นั้น

3) ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interviews) จะแจก แบบสัมภาษณ์ให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 1 ชุด โดยผู้วิจัยจะเป็นผู้ถามนำตามกรอบแบบสัมภาษณ์ที่สร้างไว้โดยมีผู้จดบันทึกการสัมภาษณ์เป็นอักษรและบันทึกเสียง รายละเอียดต่างๆ ไว้จนกระทั่งสิ้นสุดกระบวนการการสัมภาษณ์เชิงลึก

4) รวบรวมเอกสารหรือพยานหลักฐานต่างๆที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญนำมาแสดง เพื่อนำมาประกอบการศึกษาต่อไป

3. ขั้นตอนหลังการเก็บรวบรวมข้อมูล มีรายละเอียดดังนี้

1) ผู้วิจัยได้นำเทปที่บันทึกเสียงการสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมดมาถอดข้อความ และลดทอนข้อมูล (data reduction) เพื่อการคัดกรองเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ทำการศึกษา โดยแยกตามกลุ่มของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยแยกออกเป็นหน่วยงาน ก่อนนำมาประมวลเข้ากับข้อมูลเอกสารทางวิชาการต่างๆที่ได้รวบรวมไว้

2) จากนั้นเมื่อได้นำข้อมูลที่ถอดเทปเป็นรายงานแล้วทั้งหมด มาจัดระบบข้อมูลที่ได้รับการสัมภาษณ์เรียบร้อยแล้ว และนำข้อมูลที่ ได้จดบันทึกไว้จากการสังเกตหรือบันทึกปรากฏการณ์ที่พบเห็นจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม มาพิจารณาประกอบเข้ากับข้อมูลที่มาจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทั้งนี้ เพื่อพิจารณาความสอดคล้อง หรือประเด็นที่อาจจะเกิดการแย้งกันของข้อมูล เพื่อนำมาหาข้อสรุปก่อนนำมาอภิปรายผลต่อไป

3) นำเอกสารที่เกี่ยวข้องซึ่งได้รวบรวมไว้มาทำการแยกแยะและจัดระเบียบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ทำการศึกษา เพื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ในประเด็นที่ศึกษา

4) กำหนดรูปแบบการแสดงผลข้อมูล เป็นกระบวนการนำเสนอข้อมูลจากการรวบรวมข้อมูลในประเด็นที่ทำการศึกษาลงในรูปของการพรรณนาตามกรอบแนวคิดในการวิจัย อันเป็นผลมาจากการเชื่อมโยงข้อมูลที่จัดระเบียบแล้วเข้าด้วยกันตามกรอบแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย เพื่อสื่อเรื่องราวของสิ่งที่ศึกษาออกมาให้ผู้อื่นได้ทราบและใช้ประโยชน์ ต่อไป

4.5 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ซึ่งเป็นเทคนิคที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลทั้งในรูปแบบเอกสารหรือข้อเขียน (text data) และคำพูดที่ได้จากการสัมภาษณ์หรือการสนทนา ซึ่งสามารถจัดกระทำได้ 2 แนวทาง คือ วิเคราะห์ความหมายทางภาษา (manifest) โดยตรงของตัวบทและเนื้อในของบท (text) และวิเคราะห์ความหมายทางความรู้สึก หรือวิเคราะห์นัยที่แอบแฝงอยู่ (latent) ซึ่งจะรวมถึงการตีความและนัยทางบริบท (context) หรือสภาพแวดล้อมประกอบข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ด้วย (นิสา ชูโต, 2548, น. 233-234)

5. สรุปผลการวิจัย

5.1 สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา ของโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) ในพื้นที่อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล นั้น สภาพปัจจุบัน ปัญหาความขัดแย้งของประชาชนในพื้นที่ ทำให้เกิดปัญหาและข้อร้องเรียนต่างๆ ตามมา ซึ่งส่งผลกระทบต่อให้การดำเนินงานโครงการเกิดความล่าช้า นั้น จึงเห็นควรให้เน้นความสำคัญในการสร้างเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อทำหน้าที่ในการสร้างความรู้ความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่ ตลอดจนการประสานงาน ติดตาม ตรวจสอบการดำเนินงานโครงการเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังควรส่งเสริมให้เกิดกระบวนการของภาคประชาชนระหว่างฝ่ายต่างๆ เพื่อให้เกิดการประสานงานกัน และเพื่อก่อให้เกิดความขับเคลื่อนโครงการที่ตรงต่อความต้องการและก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อส่วนรวม

5.2 ผลสัมฤทธิ์ ของโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) ในพื้นที่อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล นั้น ประชาชนมีความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของโครงการ สามารถดำเนินการโครงการ ได้ตามงบประมาณที่ได้รับจัดสรร ประชาชนได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งปลูกสร้าง สิ่งอำนวยความสะดวก และระบบสาธารณูปโภค รวมถึงโครงการ SMLสามารถส่งเสริมอาชีพ เพื่อเพิ่มรายได้แก่ประชาชน ทำให้ปัญหาความยากจนลดลง การรู้บทบาทหน้าที่ มีความรับผิดชอบร่วมกันของประชาชนผลกระทบที่เกิดขึ้นในด้านสังคม ได้แก่ ประชาชนมีความร่วมมือ ร่วมใจกัน สามารถพึ่งตนเองได้ มีความสามัคคี เอื้ออาทรต่อกัน ในด้านการเมือง ได้แก่ เกิดประชาธิปไตยในหมู่บ้าน/ชุมชน เกิดการปกครองแบบมีส่วนร่วม และในด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชนมีความรู้ความสามารถ และทักษะในการบริหารจัดการด้านการเงินของชุมชนประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชนได้รับการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ เพื่อให้รัฐบาลนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะ หรือแนวทางในการปฏิรูประบบการบริหาร โครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชนในพื้นที่อำเภอควนกาหลงจังหวัดสตูลนั้น โครงการดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ชัดเจน คือ เพื่อให้ประชาชนมีอิสระและมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การระดมความคิด การสังเคราะห์ความต้องการ ตามปัญหาของหมู่บ้าน/ชุมชน และ

การบริหารจัดการงบประมาณให้เป็นไปตามความต้องการของคนส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของหมู่บ้าน/ชุมชน โดยให้ส่วนราชการในพื้นที่ ได้แก่ อำเภอ เทศบาล หรือหน่วยงานที่ อคบ. กำหนด ทำหน้าที่ในฐานะที่ปรึกษา และให้การสนับสนุนแก่ประชาชน และสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ หรือ สทบ. ทำหน้าที่ติดตามและประสานการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนด

5.4 ปัจจัยด้านลักษณะของหน่วยงานที่นำนโยบายการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) ไปปฏิบัติ นั้น เพื่อเสริมสร้างและส่งเสริมการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในการส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ ในหมู่บ้าน/ชุมชน ที่มุ่งเน้นทั้งภาคการผลิต การแปรรูป และการตลาดอย่างครบวงจร และการเพิ่มศักยภาพในการประกอบอาชีพและความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านและชุมชนให้ดีขึ้น

5.5 ปัจจัยด้านการให้ความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) ไปปฏิบัติ นั้น โครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) เป็นนโยบายของรัฐบาล ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนมีอิสระและมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และการบริหารจัดการงบประมาณให้เป็นไปตามความต้องการของคนส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของหมู่บ้านและชุมชน โดยให้ส่วนราชการในพื้นที่ ได้แก่ อำเภอ เทศบาล หรือหน่วยงานที่กฎหมายกำหนด ทำหน้าที่ในฐานะที่ปรึกษาและให้การสนับสนุนแก่ประชาชน และสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ทำหน้าที่ติดตามและประสานการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนด แต่ที่ผ่านมามีประชาชนยังมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โครงการอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากมีการแทรกแซงจากหน่วยงานภาครัฐ จึงเห็นควรสร้างกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนในพื้นที่ในการดำเนินงาน โครงการ ตลอดจนสิทธิหน้าที่ในการเข้าถึงโครงการมากยิ่งขึ้น อย่างทั่วถึง ทุกพื้นที่ ทั้งนี้ เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ที่มีความความเข้มแข็งอย่างยิ่ง

5.6 ปัจจัยด้านสมรรถนะขององค์กร ที่นำนโยบายการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) ไปปฏิบัติ นั้น สมรรถนะขององค์กรในภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง มีแนวทางการปฏิบัติที่สร้างความเป็นธรรมในสังคมมุ่งสร้างภูมิคุ้มกันตั้งแต่ระดับปัจเจกครอบครัวและชุมชน โอกาสให้ทุกคนในสังคมไทยเข้าถึง เพื่อให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพ สามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงและบริหารจัดการความเสี่ยงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ให้ทุกคนในสังคมไทยสามารถเข้าถึงบริการทางสังคมที่มีคุณภาพ ได้รับการคุ้มครองทางสังคมที่ครอบคลุมทั่วถึงและมีคุณภาพเท่าเทียมกัน มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐานในการสร้างอาชีพและรายได้ที่มั่นคง ได้รับการคุ้มครองสิทธิผลประโยชน์และความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินอย่างเท่าเทียมกัน และสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี ภายใต้ระบบบริหารจัดการภาครัฐที่โปร่งใส ยึดประโยชน์ส่วนรวม และเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนในกระบวนการพัฒนาประเทศ

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะเชิงบริหาร

โดยภาพรวมแล้วผลศึกษาผลสัมฤทธิ์ของโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) ในพื้นที่ อำเภอกวนกาหลง จังหวัดสตูล นั้นอยู่ในระดับดี เมื่อพิจารณาในรายด้านพบว่า ระดับผลสัมฤทธิ์ของโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งจากการสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง พบว่าประชาชนมีความพึงพอใจ ในโครงการดังกล่าว ทั้งนี้ ประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการอาจมองว่าโครงการ (SML) เป็น

โครงการที่มาจากความต้องการของประชาชนและทำให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากโครงการดังกล่าวอีกทั้งการเข้าร่วมโครงการนั้นทางภาครัฐมีการสนับสนุนงบประมาณเพื่อส่งเสริมการลงทุนและเพิ่มรายได้ (SML) เป็นโครงการที่อยู่ในนโยบายจัดความยากจน ในสมัยรัฐบาลชุดก่อน ซึ่งได้แสดงต่อรัฐสภาว่า ในระดับชุมชน รัฐบาลจะดำเนินการเสริมสร้างขบวนการชุมชนเข้มแข็งและให้คนยากจนสามารถเชื่อมโยงประโยชน์จากปัจจัยแวดล้อมระดับมหภาคไปถึงคนจนในชุมชน รัฐบาลจะพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานด้านการเกษตรในระดับชุมชน เช่น โรงสีชุมชน โรงปุ๋ย เกษตรอินทรีย์ชุมชน ซึ่งจะต้องจัดให้มีทั่วถึงทุกอำเภอ และสหกรณ์เครื่องจักรกลเกษตรขั้นพื้นฐาน การสร้างระบบบริหารจัดการขนส่งสินค้าเกษตร และระบบการตลาดสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้จะพัฒนาระบบการเงินที่สนับสนุนเศรษฐกิจฐานรากจากกองทุนหมู่บ้านที่มีความพร้อมผู้นำหมู่บ้านที่ให้โอกาสเข้าถึงแหล่งเงินทุนอย่างยั่งยืน รัฐบาลเห็นว่าความเข้มแข็งของชุมชนเป็นพลังสำคัญในการต่อสู้ความยากจน

6.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

เห็นว่า รัฐบาลควร

- 1) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้เรื่องการจัดทำโครงการพัฒนา หรือโครงการที่แก้ไขปัญหาความต้องการ รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนสามารถบริหาร โครงการให้เกิดประสิทธิผล
- 2) หน่วยงานที่รับผิดชอบควรสนับสนุนให้ประชาชนรู้จักการพึ่งตนเอง มากกว่าการพึ่งพิงจากภาครัฐฝ่ายเดียว
- 3) รัฐควรมีวิธีการตรวจสอบว่าโครงการที่เกิดขึ้นนั้น แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนหรือความต้องการที่แท้จริงของหมู่บ้าน/ชุมชนหรือไม่

อีกทั้งเห็นว่า รัฐบาลควรจัดสรรงบประมาณตามขนาดประชากร (Small Medium Large: SML) ให้ครบทุกหมู่บ้านและชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถใช้บริหารแก้ไขปัญหาของตนเอง โครงการ SML มีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ ต้องการให้มีการจัดสรรงบประมาณโดยตรงเพื่อประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชน จะได้นำไปแก้ไขปัญหาส่วนรวมเพื่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ โดยให้ประชาชนเป็นผู้บริหารจัดการเอง โครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นโครงการที่รัฐบาลจัดสรรเงินให้กับประชาชน โดยตรงตามขนาดของหมู่บ้าน/ชุมชน โดยแบ่งขนาดหมู่บ้าน/ชุมชนเป็น 3 ขนาดตามจำนวนประชากร

ทั้งนี้โครงการ (SML) เป็นโครงการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทุกขั้นตอน กล่าวคือ การมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องเข้าร่วมในขั้นตอน ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา เนื่องจากเหตุผลพื้นฐานคือ ขาวนาประสบปัญหาอยู่มีปัญหของตนเองได้ดีที่สุด
- 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการกิจกรรม เพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้น ผู้เลือกแนวทางในการพัฒนาควรเป็นคนในชุมชนนั่นเอง ไม่ใช่บุคคลภายนอก เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับทรัพยากร กับศักยภาพในการพัฒนาชุมชนนั้น
- 3) การมีส่วนร่วมในการลงทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านแรงงาน การร่วมแรงประกอบกิจกรรมที่จะทำให้ประชาชนมีความผูกพันมากขึ้น และก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันในการเป็นเจ้าของกิจการและผลงานที่ปรากฏ ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนบำรุงรักษาให้ดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์และมีประโยชน์

4) การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เพื่อค้นคว้า เพื่อหาข้อดี และข้อบกพร่องเกิดจากการดำเนินกิจกรรม ซึ่งได้นำมาเป็นบทเรียนในการหาหนทางปรับปรุงแก้ไข และเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานต่อไป

6.3 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ผลการศึกษาวิจัยที่ได้นั้นคือเรื่องที่มีประชาชนมีส่วนร่วมน้อยที่สุดคือ ด้านประสิทธิผลโครงการประชาชนอาจมองว่า โครงการดังกล่าวเป็นโครงการที่ดีโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน/ชุมชน แต่ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการเพราะส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมโครงการคือผู้ที่มีรายได้น้อยและขาดความรู้ทักษะในเรื่องของการบริหารจัดการ ดังนั้นจำเป็นต้องมีการติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเพื่อที่จะเป็นการติดตามโครงการเพราะมีจำนวนไม่น้อยที่เข้าร่วมโครงการแล้วไม่ประสบความสำเร็จจากปัญหาหลายๆ ปัจจัย

อนึ่งหากพิจารณาถึงประสิทธิผลโครงการแล้วพบว่า อยู่ในระดับดี และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า จากการศึกษาที่ได้จากการวิจัยนั้นมองว่าการที่ประชาชนต้องการมากที่สุด คือ ประชาชนมีรายได้จากผลการดำเนินงานตามโครงการ SML เพราะโครงการดังกล่าวเป็นโครงการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมและเป็นโครงการที่สนองความต้องการของประชาชนที่มีรายได้น้อยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยเฉพาะปัญหาปากท้องและเป็นโครงการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเป็นเจ้าของมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนให้ความร่วมมือด้วยความสมัครใจในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม หรือสังคมให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงให้กลุ่มหรือสังคมเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น

ดังนั้น การที่ภาครัฐจัดกิจกรรมโครงการ SML มีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ ต้องการให้มีการจัดสรรงบประมาณโดยตรงเพื่อประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชน จะได้นำไปแก้ไขปัญหาส่วนรวมเพื่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ โดยให้ประชาชนเป็นผู้บริหารจัดการเองในระดับชุมชน รัฐบาลจะดำเนินการเสริมสร้างขบวนการชุมชนเข้มแข็งและให้คนยากจนสามารถเชื่อมโยงประโยชน์จากปัจจัยแวดล้อมระดับมหภาคไปถึงคนจนในชุมชน รัฐบาลจะพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานด้านการเกษตรในระดับชุมชน เช่น โรงสีชุมชน โรงปุ๋ยเกษตรอินทรีย์ชุมชน ซึ่งจะต้องจัดให้มีทั่วถึงทุกอำเภอ และสหกรณ์เครื่องจักรกลเกษตรขั้นพื้นฐาน การสร้างระบบบริหารจัดการขนส่งสินค้าเกษตร และระบบการตลาดสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้จะพัฒนาระบบการเงินที่สนับสนุนเศรษฐกิจฐานรากจากกองทุนหมู่บ้านที่มีความพร้อมผู้นำการหมู่บ้านที่ให้ออกสาเข้าถึงแหล่งเงินทุนอย่างยั่งยืนรัฐบาลเห็นว่าการเข้มแข็งของชุมชนเป็นพลังสำคัญในการต่อสู้ความยากจน ดังนั้นรัฐบาลจะได้จัดสรรงบประมาณตามขนาดประชากร (Small Medium Large : SML) ให้ครบทุกหมู่บ้านและชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถใช้บริหารแก้ไขปัญหาของตนเอง

ในส่วนของการ ส่งเสริมการดำเนินงานตามความต้องการของประชาชน ผู้วิจัยเห็นว่า การที่ทางภาครัฐจัดโครงการ (SML) นั้นไม่ได้ตอบโจทย์ตามความต้องการของประชาชนทั้งหมดเพราะการเข้าร่วมโครงการนั้นทำเป็นกิจกรรมกลุ่มทำให้ไม่ตรงกับความต้องการของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการทั้งหมดแต่ที่ตรงเข้าร่วมโครงการเพื่อต้องการมีรายได้เพิ่มอีกทั้งต้องการให้ภาครัฐสนับสนุนธุรกิจภาคครัวเรือนมากกว่าเพราะตรงกับความต้องการอย่างแท้จริง

ในด้านการดำเนินโครงการนั้น อาจสรุปได้ว่า อยู่ในระดับดี และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ จากการศึกษาที่ได้จากการวิจัยนั้นมองว่าเรื่องการส่งเสริมให้ประชาชนมีอิสระในการดำเนินงานระดมความคิดเห็น เพื่อจัดทำโครงการที่มุ่งแก้ปัญหาของหมู่บ้าน/ชุมชน นั้นอาจเป็นไปได้การที่ภาครัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนเป็น

เจ้าของ เน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน โดยมีลำดับขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของนโยบายการพัฒนา คือ

- 1) ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น ในชุมชนรวมถึงความต้องการของชุมชนร่วมค้นหาและสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน
- 2) ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงาน หรือโครงการหรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหาตลอดจนสนองความต้องการของชุมชน
- 3) ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- 4) ร่วมจัดลงทุนในกิจกรรมโครงการในชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและหน่วยงาน
- 5) ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้
- 6) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งภาคเอกชนและภาครัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ต่อไป

ดังนั้น การจัดโครงการหรือการจัดกิจกรรมใดๆก็ตามหากสร้างความตระหนักให้เห็นว่าสิ่งของหรือโครงการนั้นเป็นของตนเองโดยที่ตัวเองเป็นเจ้าของนั้นจะทำให้เกิดความรักความหวงแหนที่จะรักษาที่จะดูแลปกป้องเพื่อให้ปลอดภัยและเกิดประโยชน์สูงสุดกับตนเองและกลุ่มที่ดำเนินการด้วยกัน นั่นคือไม่ว่าจำกัดกิจกรรมได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

ผู้วิจัยเห็นว่า รัฐบาลควรมีโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน/ชุมชน (SML) ทุกปี ประชาชนมองการจัดโครงการดังกล่าวจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการจัดอย่างต่อเนื่องและจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มผู้ที่เข้าร่วมโครงการเพราะที่ผ่านมาโครงการไม่มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องอาจมาจากการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลที่มาบริหารประเทศและนโยบายไม่สอดคล้องกับรัฐบาลที่เข้ามาใหม่ทำให้ผลการจัดโครงการไม่ประสบความสำเร็จดังนั้นประชาชนที่เข้าร่วมโครงการดังกล่าวต้องการให้ภาครัฐส่งเสริมสนับสนุนอย่างต่อเนื่องต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน นั้น ผู้วิจัยเห็นว่า ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ เช่น การอบรม ศึกษาดูงาน เป็นต้น ประชาชนมองว่าการที่จะให้งานประสบความสำเร็จ นั้น การพัฒนาตนเองและองค์การนั้นเป็นเรื่องสำคัญเพราะโลกมีการเปลี่ยนแปลง ไปอย่างรวดเร็ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการเพิ่มเติมความรู้โดยสามารถทำได้หลายๆ กิจกรรม เช่น การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดอบรมสัมมนาในงานวิชาการ หรือการศึกษาดูงานเหล่านี้เพราะกิจกรรมที่กล่าวมาเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาตนเองและองค์การให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น นั่นคืออาจเป็นไปได้ว่าผู้ที่รับผิดชอบโครงการไม่ได้ให้ความสำคัญกับกิจกรรมดังกล่าวเพราะอาจมองว่าผู้ประกอบการหรือกลุ่มที่ร่วมโครงการมีความสามารถในการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ แต่การที่จะให้งานมีคุณภาพนั้น ต้องมีการพัฒนาตนเองและองค์การอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การทำงานนั้นมีประสิทธิภาพตามที่วางเป้าหมายไว้

อีกทั้ง ควรมีหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน หรือองค์กรอื่นๆ มาให้คำแนะนำ หรือ ความรู้ในการจัดทำโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาหมู่บ้าน/ชุมชน ประชาชนอาจมองการทำงานนั้นย่อมมีปัญหาในการดำเนินงานอาจมาจาก ผู้เข้าร่วมโครงการหรือมาจากสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวอีกทั้งการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของเทคโนโลยี หากไม่มี

การวางแผนหรือการส่งเสริมความรู้ที่ดีจะทำให้การจัดโครงการดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จ ดังนั้นภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องให้ความช่วยเหลือเมื่อมีปัญหาหรือ ข้อเสนอแนะเมื่อเกิดข้อผิดพลาด เพื่อให้ผู้ที่เข้าร่วมโครงการมีความรู้สึกอบอุ่นใจที่มีที่พึ่งที่ไว้ใจ ได้ถือเป็นเรื่องสำคัญเพราะทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการเกิดขวัญและกำลังใจในการทำงาน

อนึ่งหากพิจารณาในด้านการติดตามและประเมินผลโครงการนั้น จากการศึกษาที่ได้จากการวิจัยนั้นเห็นว่าการดำเนินงานของ หมู่บ้าน/ชุมชนประชาชนมองว่าในการทำงานหรือโครงการนั้นไม่ว่าทำในรูปแบบกลุ่มหรือว่าเป็นองค์กรสิ่งที่จะต้องคือผลการดำเนินงานหรือโครงการเพราะนั่นคือหัวใจของการทำ แต่เมื่อโดยส่วนใหญ่การติดตามผลนั้นเป็นสิ่งที่ละเลยโดยเฉพาะเมื่อมีข้อผิดพลาดนั้นไม่ค่อยให้ความสำคัญเท่าที่ควรและในบางครั้งเจ้าหน้าที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นและมีการปิดบังในข้อผิดพลาดดังทำให้เกิดปัญหาในการจัดกิจกรรมดังกล่าว

ในเรื่องการ เสนอแนวทางแก้ไขปัญหามาจากการดำเนินงานของหมู่บ้าน/ชุมชน ประชาชนนั้นเมื่อการทำกิจกรรมหรือการทำโครงการเมื่อเกิดปัญหาสิ่งสำคัญที่สุดคือการหาแนวทางแก้ไขปัญหาเพราะถือเป็นหัวใจสำคัญทั้งนี้การแก้ปัญหาดังกล่าวในภาคประชาชนในบางครั้งยังขาดความรู้ความเข้าใจเพราะในบางเรื่องนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ทางภาครัฐต้องให้ความช่วยเหลือ โดยการเป็นที่เคียงที่ดีในการช่วยแก้ปัญหาในการทำโครงการหรือกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้ผลการดำเนินงานที่ออกมามีคุณภาพและประสิทธิภาพมากที่สุด

6.4 ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความต้องการฝึกรวมของประชาชนในพื้นที่ที่มีการดำเนินโครงการ เกี่ยวกับเทคนิคด้านต่างๆ ที่จำเป็นต้องนำมาใช้ในการปฏิบัติงาน
- 2) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับองค์การในการดำเนินโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน/ชุมชน (SML) ที่ทำให้โครงการ ประสบผลสำเร็จ โดยใช้ตัวแปร ผู้นำท้องถิ่น บทบาทของคณะกรรมการ
- 3) ควรมีการศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน/ชุมชน (SML) ในพื้นที่ จังหวัดอื่น เพื่อตรวจสอบและยืนยันผลการศึกษาคความพึงพอใจโครงการฯ ในภาพรวมของประเทศต่อไป

7. เอกสารอ้างอิง

- ธนภัทร สัมปทาเสถียร. (2550). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปฏิบัติงาน โครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน ขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ กรณีศึกษาในกิ่งอำเภอเกาะจันทร์ จังหวัดชลบุรี*. (Unpublished Master' thesis), มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.
- บุญจีน เสาวภาภรณ์. (2549). *ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน (SML) ในอำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา*. (Unpublished Master' thesis), มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์, ฉะเชิงเทรา.
- เสรี พงศ์พิศ. (2544). *เศรษฐกิจชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อรรถพล กสิรัตน์. (2550). *ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการ โครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน (SML) กรณีศึกษาชุมชนบ้านดั่ง เทศบาลเมืองพระประแดงอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ*. (Unpublished Master' thesis), มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, กรุงเทพมหานคร.
- Rerkrai. (1972). *A Comparisons of Two Type Extension Works in Thailand According to Certain Aspect of Their Job*. (Unpublished Doctoral dissertation), University of Philippines, Philippines.
- Robbins, S. P. (1990). *Organization theory: Structure, design and applications*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Thompson, J.D. (1967). *Organization in action*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Vangen and Huxham. (2010). *Introducing the theory of collaborative advantage*. London: Routledge.
- Wheelen, T.L. & Hunger, J.D. (2006). *Strategic Management and Business Policy*. New Jersey: Pearson Prentice Hall.